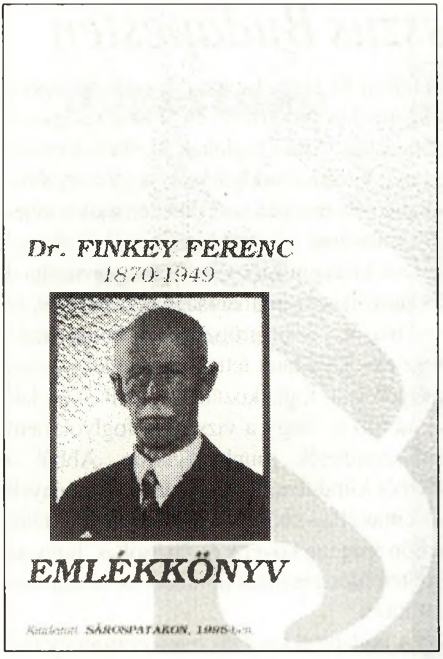
Az időszerű Finkey

Születése után 125 évvel emlékezünk Finkey Ferencre, s tesszük ezt azért, mert a maga idején kimagaslót alkotott a mai kor mércéjével is, és így számunkra, a ma emberének is van mondanivalója. Nehéz lenne eldönteni, hogy e kiváló tudós a büntetőjog tudományának mely ágát művelte a legeredményesebben. Több kiadást megért anyagi és eljárásjogi tankönyvét évtizedekig használták. 1908-ban az Akadémia levelező tagjává választásakor (1929-ben rendes, 1940-ben tiszteleti tag) Wlassics Gyula és Balogh Jenő többek között a következőkkel ajánlotta: *„Ez idő szerint Finkey az egyetlen az élő magyar büntetőjogászok közt, aki az anyagi és alaki büntetőjog egész rendszerét, valamint a börtönügyet és a büntetési rendszert önálló nagyobb munkákban kimerítően feldolgozta. Mindkét terjedelmes tankönyve igen becses és igen használt tankönyvünk, és ezek szigorú tudományos mérték szerint mérve is alapos, lelkiismeretes, több tekintetben önálló ítélő tehetségre való dolgozatok... Tudományos egyénisége teljes biztosítékot nyújt afelől, hogyha a tekintetes Akadémia őt eddigi érdemeinek elismeréséül tagjai sorába felveszi, ez a kitüntetés csak arra fogja buzdítani, hogy még évtizedeken át lankadatlanul dolgozzék."*[1]

Ez utóbbi jóslat pontosan bevált, hiszen felsorolni is nehéz lenne azt a számos önálló munkát, cikket, dolgozatot mellyel gazdagította a jogtudományt.

Maga erről 1940-ben megjelent Szemelvények ... című munkája bevezetőjében így ír: *„Nem áltatom magam azzal, hogy irodalmi dolgozataim maradandó nyomot fognak hagyni a magyar büntető tudományban, de megnyugtat önérzetem és keblem szent nyugalma, hogy a jóakarat és igyekvés megvolt bennem szaktudományom nagy kérdéseinek megértésére, az általam helyesnek ítélt felfogás védelmére és a felismert igazságok terjesztésére. Annyit talán sikerült elérni, hogy ... egy-két évtizedig szolgálatot tehettem a jogászifjúságnak és a gyakorlati büntetőjogászainknak."*[2]

Bár 1949-ben bekövetkezett haláláról egyetlen jogi szaklap sem emlékezett meg, alkotásai nem sokáig tűrték az „agyonhallgatást".

Finkey sokoldalú tevékenységében jelentős helyet kapott büntetőjogi tanulmányainak harmadik csoportjaként a büntetéstan és a büntetés-végrehajtási jog. Érdeklődése már tanári működése kezdetén jelentkezett. Bejárva Európát és az Egyesült Államokat, tanulmá-

nyozta az adott országok büntetés-végrehajtását. Tapasztalatait több tanulmányban foglalta össze.[3]

Több munkájában részletesen és igen szemléletesen elemzi a börtönügy, a büntetés-végrehajtás hazai és nemzetközi fejlődését. Eközben a lehető legteljesebben dolgozza fel a szakirodalmat, és élvezetes stílusban – a tudományos igényességből nem engedve – úgy ismerteti a fogalmakat, hogy azt *„a büntetőjoggal közvetlenül nem foglalkozó jogászok és a művelt laikusok, kik a börtönügy iránt érdeklődnek, is megértik".*[4]

A modern börtön, a szabadságvesztés fogalmának megteremtését *Howardnak* tulajdonítja, ami a kényszermunka, a fenyítő és javítóházak, a fogság és a várfogság intézményéből születik meg a XVIII. század utolsó negyedévében. Eszerint *„a szabadságvesztés-büntetés munkakényszerrel összekötött, de az elítélt erkölcsi javítását célzó letartóztatás, az elkövetett bűncselekmény súlyához mért s a bírói ítéletben előre meghatározott tartalmú letartóztatás".*[5] Ezek szerint a börtön fogalma magába foglalja a munkakényszer gondolatát, a javítás eszméjét és az osztályozást (differenciálást).

Munkáinak történeti, „leíró" részeivel is rámutat olyan összefüggésekre, melyek a bűnözéssel, a bűnös emberrel való foglalkozással, a bűnmegelőzéssel kapcsolatos felvilágosult nézeteit is tükrözik. Így mutat rá pl. arra a nagyjelentőségű tényre, hogy Hollandiában az amszterdami Tuchthuis-ok felállítása – a bűntettesek kezelésének felkarolása – mellett, ezzel párhuzamosan létesítik az árvaházakat, a szegény- és betegházakat, és ekkor létesítik az első kórházakat is.

A szabadságvesztés-büntetés kialakulását az emberiesség eszméje diadalának tekintette. A szabadságvesztés-büntetés kialakulását a magyar büntetőjogban A büntetéstani problémák című műve 99–117. oldalai között elemzi „lebilincselően". Szinte minden e tárgyban írt mű megemlíti a szempci fenyítőház létesítését, de csak Finkey ismerteti azt a történeti apropót, melynek eredménye a Helytartó Tanács 1763. évi közrendelete a fenyítőházak felállításáról. Nevezetesen Bihar megye törvényszéke 10 évi közmunkára ítélt egy asszonyt, akit – az udvari haditanács jelentéséből derül ki – nem tudtak elhelyezni, mert Magyarországon nem volt fenyítőház. *Győri Ferenc* tanácsos ezért indítványozta a közrendelet kiadását, hogy az „eszelősöket" és a „semmirevaló és minden intelmet megvető egyéneket" legyen hol elhelyezni. A megyék nemigen lelkendeztek az ötletért, ezt megtudhatjuk *Vajna Károly Hazai régi büntetések* című könyvéből (I. 14. o.), 29 megye helyesli, 31 elodázza az ügyet, 8 pedig kifejezetten ellenzi, és a megoldást halálbüntetések gyakoribb alkalmazásában látja.

Érdemes újra és újra leírni azokat a neveket is, akik a börtönügy reformjáért irodalmi alkotásaikban küzdöttek, így Bölöni Farkas, Kölcsey Ferenc, Eötvös József, Szemere Bertalan, Szakács Mária. Ezt teszi Finkey is.

A börtönügyi reform fellángolása az 1800-as években sem következett be (lásd 1843. évi büntetőjogi javaslatok sorsa), de ebben az időben épültek az első megyei fogházak. Közülük is kiemelkedő a ma is működő balassagyarmati intézet, melyről Finkey 1930-ban azt írja, hogy *„a Bentham-féle panoptikus rendszerben elhelyezett 168 magánzárkával épült fel, s abban az időben (1843) mint az eszményi börtön legtökéletesebb mintáját magasztalták. Sajnos a tapasztalat csakhamar bebizonyította az épület célszerűtlenségét, a belső szellőztetés lehetetlenségét. Az intézet ma is fennáll."*[6]

A börtönügy mint tudomány

Finkey nemcsak a büntető jogkövetkezményekkel foglalkozó hazai szakirodalom igen jelentős művelője, hanem az a tudós, aki a magyar büntetés-végrehajtás tudományos megalapozását végezte el, és rakta le a magyar börtönügyi tudomány alapjait. Büntetéstani problémák című munkája még ma is a magyar börtönügyi, büntetéstani irodalom egyik legszínvonalasabb összefoglalása. Azért is jelentős ez, mert míg a század elején a börtönügy és a büntetés-végrehajtási jog a tudományos érdeklődés előterében állt, addig a 20-as 30-as években szinte csak Finkey munkássága jelentette e tárgy elméleti művelését.

„A börtönügyi tudomány első megjelenésében csakis a szabadságvesztés-büntetés rendszereivel, végrehajtási módozataival és ennek részletkérdéseivel foglalkozott."[7]

Finkey a börtönügyi tudományt már nem egyszerűen a szabadságvesztés tudományának tekintette. Felfogása szerint a börtönügy a büntetőjog tudományának az az önálló ága, mely általában a büntetési eszközökkel, főleg azonban a szabadságvesztés-büntetésekkel, az ezekhez hasonló, vagy ezekkel összefüggésben álló letartóztatási, vagy büntetőpolitikai megelőző intézetekkel, illetőleg a büntetési és megelőzési eszközök szervezetével, végrehajtási módozataival foglalkozik.[8]

Úgy véli, hogy a börtönügyi tudomány kiegészítő része az anyagi és alaki büntetőjog tudománynak. *„Az anyaginak annyiban, amennyiben a büntetési eszközök, a büntetési és börtönrendszer részleteit, a büntetési és megelőzési intézetek berendezését, szervezetét, a dogmatikus büntetőjog és a Btk.-k rendszerint nem tárgyalják. Az alaki jogot, a bűnvádi eljárást pedig annyiban egészíti ki, amennyiben a büntetőeljárás utolsó szakát, a büntetések végrehajtását, teljes részletességgel a bűnvádi perrendtartások szintén nem tartalmazzák. A börtönügyi tudomány pedig éppen a büntetési rendszer és a büntetések végrehajtásának részleteivel s a megelőző intézkedésekkel ismertet meg, tehát tulajdonképpen betetőzi az anyagi és alaki büntetőjogi tudományt."*[9]

Finkey elvitathatatlan érdeme annak a felismerésnek a tudatos hirdetése, hogy a büntetés vagy intézkedés csak akkor lehet eredményes, ha a végrehajtás megfelelően funkcionál. Vállalta *Deák Ferencnek* a múlt században folytatott börtönügyi viták során hirdetett nézetét, hogy hiába az anyagi jog tudományos művelése, a büntetés céljáról vallott teóriák kidolgozása és hirdetése, a kiszabás elveinek kidolgozása, ha mindeme elképzelések megbuknak a diszfunkcionális végrehajtáson.

Finkey a börtönügyet nem humanitárius, hanem igazságszolgáltatási és büntetőpolitikai kérdésnek tekintette. Több írásában kifejti, hogy a gyakorlati élet *„az állami rend fenntartása, a kriminalitás leküzdése szempontjából nem az a fontos, hogy a vádlott cselekményét »eshetőleges« vagy »alternatív« szándékú cselekménynek, »anyagi« vagy »eszmei« bűnhalmazatoknak kell-e jogászi műnyelven minősíteni, hanem az, hogy milyen módon hajtjuk végre a bűntettesek zömére kimért szabadságvesztés-büntetést."*[10]

Hogy mennyire aktuális Finkeynek a büntetés-végrehajtási tudomány (jog) önállóságát hirdetni, és annak érdekében érvelni, azt jól illusztrálja, hogy Földvári 1970-ben még azt írja, hogy *„a büntetés-végrehajtást még nem mindenki tekinti a büntetőjog külön ágá-*

nak. A büntetés-végrehajtás annyira speciális szakma, annak elvei és szabályai oly fontosak és olyan anyagot képeznek, hogy a büntetőeljárásnak ez az ága ma teljes joggal követelheti magának az önállóságot."[11]

Nagy Ferenc szerint is elhanyagolt a büntetés-végrehajtási jog, ami *„a tudomány mostohagyermekének tekinthető hazánkban"*.[12] Valószínű azonban, hogy Európa más országaiban sem sokkal rózsásabb a helyzet, hiszen a Büntetés-végrehajtási Főigazgatók 11. Konferenciája 1995 májusában első helyen fogalmazta meg a tanácskozás konklúziójában, hogy *„A növekvő bűnözés tükrében nem elegendő további büntető jogszabályokat hozni, illetve a rendőrség felderítési kapacitását növelni. Bármely koherens politikának számításba kell vennie a büntetés-végrehajtást mint a büntető igazságszolgáltatás utolsó láncszemét. A börtönpolitika a büntetőpolitika integráns részét kell hogy képezze. E lényegi megfontolást mindig szem előtt kell tartani."*

Finkey vallja, hogy a börtönügy kifejlesztése, önálló tudománnyá emelése és felvirágoztatása részben a „tudomány", azok művelőinek érdeme, de rendkívül fontosnak tartja a börtönügyi kongresszusokat is. Az első kongresszusokat Olaszországban tartották (1841, 42, 43-ban) és már ezeken részt vettek más szervezetek képviselői is. Mégsem tekinti ezeket az irodalom nemzetközi rendezvényeknek. Az első nemzetközi börtönügyi kongresszust Frankfurtban tartották 1846-ban. 1847 (Brüsszel), 1857 (ismét Frankfurt) volt a folytatás, de úgy tűnt, hogy hosszabb időre megszakad az ilyen jellegű tanácskozás. Valószínűleg közrejátszott ebben az is, hogy számos országban különböző börtönügyi szakegyesületek jöttek létre és ezek szerveztek különböző összejöveteleket. Olaszország, Németország, Svájc és az Egyesült Államok járt az élen ezek létrehozásában.

A londoni kongresszust egy hosszabb sorozat követte: 1878 Stockholm, majd 1885 Róma, 1890 Szentpétervár, 1895 Párizs, 1900 Brüsszel, 1905 Budapest, 1910 Washington, 1915 és 1920 között a háború miatt szüneteltek az ülések, de 1925-től London, Prága 1930, Berlin 1935 a sorrend. (1995-ben Kairóban ülésezett a kongresszus.) E kongresszusok jelentősége kettős. Egyrészt tájékoztatást kapott a világ az egyes államok börtönügyéről statisztikák, jelentések, vélemények formájában, másrészt a tudományos viták jelezték a börtönügy fejlődésének irányát és a legújabb reformkérdéseket is.

A kongresszusok közül külön figyelmet érdemel az 1905-ben Budapesten tartott tanácskozás, melynek „külső fényét" jelzi, hogy József főherceg nyitotta meg a király nevében.

E kongresszus legnagyobb szakmai eredményének Finkey *„a fiatalkorú büntetettekkel szemben követendő eljárás és elbánás tekintetében hozott határozatát, illetőleg kívánságát tekinti"*.[13] (A fiatalkorúak külön bíróságának, ill. külön fiatalkorúak fogházának szükségességéről foglaltak állást.)

Ebben a témában maga is szerepelt a kongresszuson. A fiatalkorúak fogházának szervezése tárgyában tartott előadásának nagy visszhangja volt, és több ország képviselője teljes egészében magáévá tette azt.

Finkeynél mindig az ember volt a központban, de különösen a fiatalkorú bűnözők megmentésének, helyes útra terelésének (javításának) volt a híve. E nézeteit már egy 1901-ben megjelent írása tükrözi (A fiatalkorú bűnözők büntetési rendszerének revízió-

ja, Budapest, 1901), de később is több tanulmányában foglalkozik a fiatalkorú bűntetettekkel. (Fiatalkorú bűntettek és a modern törvényhozás, Budapest, 1909).

Finkey az 1904-ben kiadott *„A börtönügy jelen állapota és reformkérdései c. munkáját* is – ahogy bevezetésként írja – *e kongresszusra figyelemmel jelentette meg. Nem titkoltan azt remélte, hogy a hazai börtönügyünk, de az egész büntetőjogunk a kongresszus hatására jelentősen fejlődni fog. „Kétségtelen* – írja –, *hogy börtönügyünk összes hiányait, bajait az alatt a rövid másfél év alatt, ami még a kongresszus összeüléséig hátravan, teljesen eltüntetni nem lehet..., de ha most annyi halogatás után végre komolyan és határozottan megkezdjük a börtönügyi reformot, reméljük, hogy a megkezdett úton addig nem is fogunk megállni, míg azt teljesen be nem fejeztük."*[14]

Sokat tesz azért is, hogy mind a szakma, mind a „közvélemény" megismerje a börtönöket.

A börtönügynek mint tudománynak önálló egyetemi tanszéket legelőször Olaszország állított 1882-ben, Rómában. A börtönügyi kongresszusok közül pedig az 1890-es szentpétervárinak volt központi témája. Ezen a kongresszuson javasolták az államoknak, hogy a leendő jogalkalmazók, gyakorló ügyvédek, ügyészek, bírók képzésére a börtönügyet az egyetemeken, jogi akadémiákon külön tantárgyként oktassák, és a joghallgatók mint leendő gyakorlati jogászok évente legalább egy börtönt megtekinthessenek. *„E javaslat jogossága és szükségessége kézzelfogható* – mondja Finkey. – *Ma a jogi oktató célja a gyakorlati élet számára képzett jogászokat, bírákat, ügyészeket, ügyvédeket nevelni, egy olyan fontos jogágban, mint a börtönügy, mindenesetre alapos elméleti ismereteket kell szerezniük, az elméleti ismeretek gyakorlati alkalmazásának megértésére pedig legcélravezetőbb, s elengedhetetlen tanügyi eszköz egy fegyház, fogház és egy javítóintézet megszemlélése."*[15]

Megdöbbentőnek tartja, hogy gyakorló jogászok nem hallottak beható fejtegetést a rabmunka részleteiről, az élelmezésről, egészségügyről vagy a börtönépítészetről. Az pedig egyenesen „tűrhetetlen", hogy mint ügyész egy fogház felügyelőjévé lesz úgy, hogy modern intézetet látott volna.

A börtönügyi tudomány jogtudományi jellege mellett foglal állást, ami legalább olyan fontos és jelentékeny tudomány, mint akár az anyagi büntetőjog vagy az eljárásjog. Ezt a felfogást követi sok más hazai szerző Finkeyt idézve, köztük *Hacker Ervin* 1918-ban megjelent könyvében.[16] Finkey szerint a börtönügyi tudománynak gyakorlati célja és jelentősége is van, módszere is gyakorlatias, sőt a büntetőjog három ága között a leggyakorlatiasabb, kísérletekkel igazolhatja tanításait, követelményeit.

Finkey pontosan tisztában volt azzal, hogy korszakalkotó tevékenységet végez a „börtönügy" területén. *„Kérkedés nélkül mondhatom* – írja az Emlékképek és élmények életem derűs napjai című kötetben –, *hogy a büntetőjog ezen ágának (büntetés-végrehajtás) önállósítását, külön előadását én harcoltam ki.* A büntetőjog tudományos feldolgozói, az egyetemi tanárok túlnyomó többsége beérte a büntetőjogi fogalmak skolasztikus elemzésével. Nem vették észre és nem méltatták figyelmükre azt a tényt, hogy mindez papíros bölcsesség."*

Bizony elég sokat kellett várni, amíg a büntetés-végrehajtási jog egyetemi diszciplína rangjára emelkedett és a jogi szakvizsga tárgya lett. Finkey fáradozása mára érett be.

Nem igazán lenne elégedett Finkey ma sem a kodifikáció helyzetével. Egész életében arra törekedett, azon munkálkodott, hogy a börtönügy „kodifikált" legyen. Úgy gondolta, hogy ennek hiányában a börtön rendezetlen marad, ez pedig veszélyes a büntető igazságszolgáltatásra, de magára a társadalomra is. *„A büntetőjogi kodifikáció addig nincs befejezve, míg a büntetőjognak eme leggyakorlatibb részéről rendszeres elvi alapon nyugvó és részletes törvény nem hozatik."*[17] Az, hogy a büntetés-végrehajtási jog külön kódexbe foglalása késett, annak Finkey szerint az az egyszerű magyarázata, hogy amíg a büntetési rendszer a halál és a testi büntetések változataiból áll, ezek végrehajtásának sokszor borzalmas részleteit nem tartották szükségesnek törvénybe foglalni. A szabadságvesztésbüntetés elterjedésével azonban szükségessé vált a börtönügy rendszerének és részletkérdéseinek törvényi szabályozása.

Bár 1904-ben még a szabályozás indokaként azt is megemlíti, hogy az esetleges börtönigazgató önkény is szükségessé teszi a kodifikációt, mert a bíró által talán helytelenül kiszabott büntetést enyhíti a humánus végrehajtás, de a helytelen végrehajtás nem tehető jóvá. Az is tény, hogy nem a szabályozás „mindenhatóságában" bízik, hiszen pontosan tudja, mint minden emberi intézménynek, így a börtönnek a sikere is elsősorban az azt alkalmazó, illetve végrehajtó egyéneken múlik. A törvény feladata lenne a sablonos végrehajtás megakadályozása és a jó eredmény biztosítása.

1930-ban az akadémiai székfoglaló értekezésében világosan fogalmaz: a külön börtönügyi nevű szabadságvesztés-büntetések igazi tartalmát és célját világosan és határozottan állapítsa meg a törvény, hogy aztán a végrehajtó hatóságok és közegek ehhez tudják tartani magukat és igyekezzenek az elítélteket ebben a törvényes keretben kezelni, illetve nevelni.[18]

1943-ban arról ír, hogy a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása nem kellő színvonalának az az oka, hogy hiányzik a törvényi szabályozás. Törvénynek kellene leszögezni *„a szabadságvesztés-büntetésnek és a szabadság elvonásával járó biztonsági intézkedésnek a célját, azok vezérelveit, szabatosan állapítsa meg a rabnevelés és a rabgondozás rendszerét, s mint ezek utolsó mozzanatát, a letartóztató intézetekből kibocsátott elítéltek utógondozását, ezeknek a szabad társadalomban való megnyugtató elhelyezését."*[19]

Ebben az időben a kodifikációt az is sürgeti, hogy a büntetési joganyag rendeletek tömegéből áll (*Szöllősi Oszkár A magyar börtönügy* című kézikönyvében 30 oldalon sorolja fel az 1871 óta kiadott büntetés-végrehajtási rendeleteket). Kétségtelen, hogy az ebben való eligazodás nem lehetett könnyű a szakembereknek.

Már az előzőekben utaltam rá, hogy a két világháború között, ha csökkenő számban is, de születtek még a börtönüggyel foglalkozó könyvek. A már idézett Hacker Ervin és Szöllősi Oszkár mellett *Gedeon Emil* és *Karay Pál* munkássága is említésre méltó (Gedeon: A szabadságvesztés végrehajtásának reformkérdései és az ebből folyó büntetőrendszer, Sopron, 1926, Karay: Rabmunka, 1927).

Finkey gondolkodásának mélysége, európai látóköre, irodalmi tevékenysége a hazai, európai és az amerikai börtönrendszerek ismerete kiemelte őt kortársai közül. *Büntetéstani problémák* című munkája a magyar börtönügyi, büntetéstani irodalom korának legszínvonalasabb összefoglalása. Fogalmi köre és meghatározásai ma is világosak és kor-

szerűek. Külföldön szerzett tapasztalatait higgadt, bölcs kritikával, saját viszonyaink, saját jogi felfogásunk szerint értékeli. Finkey e munkáját a büntetőjog harmadik ága tankönyvének tekinti, jogosan, hiszen itt foglalja össze a büntetés-végrehajtás összes kérdésére vonatkozó joganyagot tudományos rendszerben. Itt fejti ki a bűnelkövetés általános megelőzésére szolgáló követelményeket, vagyis a bűnügyi politika alapvető kérdéseit.

Könyvében foglalkozik a büntetés-végrehajtás „mai" vezérelveivel, részletesen elemzi az egyes büntetési nemeket, így a halálbüntetést, a szabadságvesztés-büntetéseket, a pénzbüntetést és az ügynevezett erkölcsi büntetéseket. Elemzi a biztonsági és javító intézkedéseket, bemutatja a dologház és a szigorított dologház jelentőségét. Külön fejezetben szól a javító iskolákról és a fiatalkorúak fogházáról, valamint a patronage ügyről. Végül, mint már jeleztem, behatóan foglalkozik az általános megelőzési problémákkal.

A büntetés-végrehajtás vezérelveinek a törvényességet, az emberiességet és az egyéniesítést tekinti. E vezérelvek *„az egész büntetési rendszernek az összes büntetési eszközöknek és biztonsági intézkedéseknek a szabályozásánál irányadóul és zsinórmértékül tekintendők"*.[20] A büntetési eszközöket, a büntetés-végrehajtásnál felmerülő elvi problémákat ezen eszmékre figyelemmel kell megoldani.

A törvényesség elvét axiómának tekinti – helyesen – a büntetés-végrehajtás területén is. Ez olyan – írja –, mint az anyagi jogban a nullum crimen és a nulla poena sine lege tétel. A hatóságok, így a büntetés-végrehajtás működése sohasem lehet önkényes, nem tetszés szerint, hanem a törvény értelmében járhatnak el. Ez a büntetés-végrehajtásnál azért is fontos, mert a különleges körülményeknek megfelelő különleges elbánás, a rendes szabályoktól való eltérés könnyen vezetheti önkényeskedéshez a börtönügyi tisztviselőket. Erre figyelemmel tartja rendkívül fontosnak Finkey, hogy a végrehajtási szervek pontosan ismerjék az egyes büntetési nemek foganatosításánál a törvényben meghatározott és elérni kívánt célt, az ehhez rendelt törvényes eszközöket és végrehajtási módokat. Ehhez pedig az kell, hogy a büntetés-végrehajtásra vonatkozó jogszabályok határozzák meg a büntetés tartalmát és célját.

Finkey büntetési elmélete az ún. közvetítő irányzathoz csatlakozik, ahol a megtorlást fenntartja mint elméleti célt (vagyis a büntetésnek csak tartalma a megtorlás), reális célként azonban a társadalom védelmét, a megelőzést, a büntetésnek jogvédelmi jelentőségét hangsúlyozza. Ez utóbbi (társadalom védelem) állhat elrettentésben, javításban, ártalmatlanná tételben, nevelésben, attól függően, hogy a bűntettesek milyen csoportjáról van szó.•

Finkey szerint a büntetés tartalmán a *„büntetés alapeszméit, a fogalomban összefoglalt belső ismérveket, a büntetés lényeges vonásait kell érteni"*.[21] A büntetés célja pedig az egész büntetési rendszernek a gyakorlati rendeltetését, az azok által elérni kívánt állami és társadalmi feladatot jelenti. (A cél és a tartalom megkülönböztetése azonban nem jelenti azt, hogy ezek egymástól különálló fogalmak.) A tartalom és a cél mellett megkülönbözteti a büntetésnek, mint minden jogi fogalomnak az alakját, a külső megjelenési formáját is. Így eljut arra az eredményre, hogy a megtorlásban a büntetésnek csak a rendes jogi alakját lássa, emellett annak tatalmát: a fenyítést és a felemelést, s mindkettő mellett a büntetés általános és különös céljait világosan megkülönbözteti.

„A büntetés ősidőktől fogva, mióta és ahol jogilag rendezett társadalmi életet élnek az

emberek, mindig a megtorlás alakjában jelenik meg. Büntetést csak valamely elkövetett bűncselekmény miatt, mint annak jogi következményét szabják ki. Így a megtorlás gondolatát kiirtani, a büntetés fogalmától elválasztani sehogyan nem lehet. Túlzás azonban ezt tekinteni a büntetés tartalmának vagy céljának. A büntetés fogalmilag, jogi formáját tekintve ténylegesen megtorlás, viszonzása az elkövetett bűncselekménynek, de tartalma több és mélyebb gondolatot foglal magába, mint a megtorlás." [22]

A megtorlás csak a büntetés által okozott külső rosszat, a jogsértést, annak mennyiségét nézi, s ennek a visszafizetése, ellenszolgáltatása akar lenni. A büntetés tartalma ennél lényegesen differenciáltabb és jelentősebb mértékben erkölcsi elemeket is magába foglal (bűnhődés, lelki megtisztulás). A büntetés tartalmában egyenlően fontos a fenyítő és a felemelő elem; a büntetés akkor tökéletes, ha egyensúlyban van benne a *sujtolás* és a megbánásra késztetés, a szigor és az emberiesség. A büntetés semmi esetre sem lehet kegyetlen, nem alázhatja meg az elítélt személyiségét, nem nélkülözheti a humanizmust. *„Az a büntetés, amely csak sújt, csak fájdalmat okoz, amely megsemmisíti, tönkreteszi az elítéltet, nem tökéletes büntetés."* [23]

A büntetés célja alatt a büntetés tartalmának a gyakorlati megvalósítását, valósággá tételét érti. Ebben is a közvetítő felfogást követi és elveti a klasszikus és neoklasszikus felfogást, amely a megtorlást hirdeti az egyedüli büntetési célnak, s tiltakozik minden különös cél kitűzése ellen, s legfeljebb az általános megelőzést ismeri el mint a büntetés természetes célját. De nem fogadja el Finkey azt a felfogást sem, hogy a büntetés célja egyedül a jogvédelem, a társadalmi rend és a biztonság fenntartása.

A büntetés céljánál megkülönbözteti az általános és a különös célt. Általános cél alatt a minden büntetési eszközre érvényes célokat érti, amelyeket a törvényhozás, az ítélkező bíróság és a végrehajtó hatóságok és közegek valamely büntetési eszköz felállítása, illetve kiszabása és alkalmazása által elérni akar. Emellett azonban léteznek a különös célok is, melyeket a különböző büntetési eszközökkel külön-külön kell elérni.

Az általános célok:

a) Visszatartás a bűn elkövetésétől.

b) Az elkövetett törvénysértésért elégtétel szolgáltatása az államnak és az okozott sértésért a sértettnek.

c) A bűntettes nevelése, erkölcserősítő hatás az elítéltre.

A büntetés különös célja:

a) A halálbüntetésnél az ártalmatlanná tétel.

b) A szabadságvesztés alkalmazásánál cél a helyes viselkedésre intés, figyelmeztetés, továbbá a jellemformálás, a jellem átalakítása, fejlesztése, illetve testi, értelmi és erkölcsi edzés.

c) A pénzbüntetésnél és a közjogi jogosultságok időleges elvonásánál a helyesebb viselkedésre figyelmeztetés.

Az elítéltek különböző osztályai szerint a következő különös célokat határozza meg:

a) A romlatlan erkölcsű elítéltekre nézve az intés, a helyesebb viselkedésre figyelmeztetés.

b) A hibás jellemű, erkölcsi romlás útján lévőkre nézve az akarat jó irányba való nevelése, a jellem átalakítása, az ún. erkölcsi javítás.

c) A megrögzött hivatásos bűntettesekre nézve a testi, értelmi, erkölcsi edzés. Az ilyen bűntettesekkel szemben a büntetésen felül, esetleg azt helyettesítőleg alkalmazott biztosító intézkedés közvetlen célja az ártalmatlanná tétel, az újabb bűnelkövetésben való lehető megakadályozás, másodlagosan azonban itt is a nevelés (a munkára, szorgalomra edzés).

d) A fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben a büntetést képviselő, vagy helyettesítő intézkedések célja mindig a javító, helyesen alakító nevelés. A fiatalkorúakra alkalmazott szabadságvesztés büntetés-végrehajtási célja is mindig a nevelés, a jellem helyes irányú alakítása.[24]

A legfontosabb tanulság szerinte, hogy a büntetéstanban óvakodnunk kell a jelszavak kultuszától, azok túlhajtásától. Az egyetlen jelző rendszerint egyoldalúságra, ferde eredményre vezet.

Finkey vallja, hogy a cél és a tartalom megkülönböztetése nem azt jelenti, azok egymástól különálló fogalmak lennének. *„A cél nem egyéb, mint a tartalom folyománya, annak mintegy gyakorlati érvényesülése. A tartalom a fogalom magva, a cél pedig a szétszedett tartalom. A kettő összefoglalva adja a dolog lényegét."*[25]

Finkey munkáiban foglalkozik a nevelhetőség „nevelhetetlenség" kérdésével is. E kérdésben az indeterminizmus álláspontját vallja. Abból indul ki, hogy az ember jelleme és egyénisége nem adott a születésnél, ezért a jellem változtathatatlanságának elméletét visszautasítja. Nem fogadja el Kant, Spencer, Lombroso, Garofalo vagy Liszt kijelentéseit. Az igazságos középutat „járva" szerinte a jellem alakítható, formálható, és ez globálisan értendő, mint az elítéltekre általánosan alkalmazható elv. Ez alól is vannak kivételek, de ez ne tántorítson el bennünket a helyes elvi alapokról – írja. *„Sohasem szabad még a bűnözésben nevelkedett, romlott erkölcsű egyénekkel szemben sem feladni a reményt, hogy őket is a rendszeres testi, értelmi és erkölcsi edzés útján jobb emberekké, szorgalmas, munkaszerető, rendes emberekké tudjuk kifaragni."*[26]

Finkey különbséget tesz a javítás és a nevelés között. Javításról kizárólag a romlás, züllés útján lévőknél, vagy már az erkölcsileg romlottak esetében beszél. Ide tartoznak a súlyos bűncselekményt elkövetettek és a hosszú szabadságvesztésre ítéltek.

A nevelés viszont olyan kategória, amely az összes szabadságvesztési nemekre ítéltekre nézve közvetlenül is érvényesülhet, általános végrehajtási célnak tekinthető. A nevelésnek – Finkey szerint – három területe van: a testi, az értelmi és az erkölcsi nevelés. Nagyon fontosnak tartja, hogy az elítélt olvashasson, tanulhasson, kapjon újságot, a börtönben működjön könyvtár. Szorgalmazza a rendszeres, előre meghatározott program szerinti előadásokat. Üdvözli az Egyesült Államokban létrejött börtönújságot és annak hatására az első magyar „fogházi újságot", *„amely Bizalom címmel 1929-ben Vácott jött létre, „egy lelkes patronage hölgy, Nagy Emilné Göllner Mária buzgólkodásaként"*.[27] Fontosnak tartja a test ápolását is, mint közegészségügyi követelményt, *„amit a raboktól nem szabad sajnálni, sőt pont arra tekintettel, hogy azok nagy része a szabad életben a legelemibb egészségügyi szabályokkal sem törődött, módszeresen rá kell szoktatni őket a testápolási szabályokra. Ez nem fényűzés, hanem a nevelés elemi szabálya"*.[28]

Gyakran szembeszáll a laikus kritikákkal is, melyek a modern börtönökről elég sűrűn epés kifakadásokat tesznek. Gyakran írják, hogy a megfelelő szigor helyett az elítélteket

kényeztetik. *„Az ilyen laikus kritikák rendszerint a tárgyi tájékozatlanságból erednek. A modern nagy börtönökben – melyeknek csak a nagysága, a túl nagy befogadási képessége ellenkezik a börtönügyi tudomány tanításaival – szó sincs az elítéltek dédelgetéséről, kényeztetéséről."*[29] Ami a tiszta cellákat, az élelmezést, az ismeretterjesztő előadásokat illeti, csak örülni kell – mondja –, hogy az emberiségnek ezeket az elemi követelményeit megvalósítjuk.

Finkey behatóan foglalkozik az elítélt jogképességével, a rabok jogi helyzetével. Helyesli Freudenthal okfejtését arról, hogy az állam és az elítélt között egy olyan közjogi viszony van, amelyet mindkét oldalról szabályokba kell foglalni. Ezt a gondolatot úgy fogja fel, hogy az a börtönügy emberies felfogásának új formulázása, a rabokkal való bánásmódnak, a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának valóban emberiessé tételére való törekvés. Magát a „fogházi jog" kifejezést sem tartja találónak, mert szerinte nem arról van szó, hogy a börtönre ítélteknek, a raboknak valami új, az eddigieknél több jogot követelünk, csupán arról, hogy a szabadságvesztés-büntetés tartalmát és célját helyesebben fogjuk fel és minél tökéletesebben és gyakorlatiasabban valósítsuk meg. A „fogsági jog" nem azt jelenti azonban, mintha a rabok egyenjogú felek gyanánt állnak szemben az igazgatósággal vagy a börtönszemélyzettel.[30] Azt azonban nem vitatja, hogy az elítélt nem teljesen jognélküli. Különösen joga van az elítéltnek élete és testi épsége fenntartásához, az ehhez szükséges ellátáshoz. Az elítélt alá van vetve a „börtönszabályoknak", tehát köteles elszenvedni a büntetéssel járó hátrányokat (intézeti ruha, napirend betartás), de ezek mellett a szigorú napi kötelezettségek mellett megvannak a maga jogai is, melyeket a rendtartások részükre biztosítanak. Finkey az egyik legfontosabb jognak a szabd levegőn tartózkodást tekinti, ami napi egy óra.

Finkey sokoldalú tevékenysége kiterjedt szinte minden, a büntetés-végrehajtással összefüggő kérdésre. Külön tanulmányt érdemelnének a fiatalkorúakkal kapcsolatos munkái és a patronázsi ügyet, az utógondozást, annak szabályozását szorgalmazó tevékenysége. Lelkes és nemes küzdelmet vívott mindezekért munkáival.

Finkeyt tanulmányozva sokszor olyan érzésünk van, hogy mai reformjaink nem is igazán új kiadások, hanem régi kívánalmak új köntösben. Azt is mondhatnánk, Finkey óta nem sok új van a börtönügyben, csak a megvalósítás késik. Ezért is érdemes újra és újra felfedezni minden generációnak.

Ma, amikor a büntetés-végrehajtás újragondolása folyik (nem elsősorban a politikai rendszerváltás okán), amikor sorra vesszük az aktuális és sürgető tennivalókat, megvizsgáljuk azt is, hogy elődeink, a haladó gondolkodók hogyan vélekedtek e kérdésekről, mit kell még ma is megtartanunk, úgy vélem Finkey előkelő helyet kap e sorban.

Tari Ferenc

Jegyzetek

1. Idézi Ködöböcz József – Finkey: Emlékképek és élmények életem derűs napjaiból (1944) című művéből. Ködöböcz József: Finkey Ferenc élete és munkássága, Miskolc–Sárospatak 1995., 24. o.

2. Szemelvények Finkey kisebb szakdolgozataiból, Budapest, 1940., 6. o.

3. A börtönügy jelen állapota és reform kérdései, Budapest, 1904., Az észak-amerikai reformatoryk tanulságai, Az észak-amerikai büntetőjog mai vezéreszméi és reformintézményei, 1911.

4. Finkey: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései 1904., 2. o.

5. Finkey: Büntetéstani problémák, Budapest, 1933., 86. o.

6. Finkey Ferenc: Büntetéstani problémák, 1934., 111. o.

7. Balogh–Horváth: Büntetés-végrehajtási jog, 1. kötet 1983., 31. o.

8. Finkey: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései, 1904., 8. o.

9. Finkey: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései, 1904., 9. o.

10. Finkey: Emlékképek és élmények életem derűs napjaiból, Sárospatak, 1944.

11. Magyar Büntetőjog Tankönyve, 1970.

12. Dr. Nagy F.: A büntetés-végrehajtási jog a nyugat-európai jogrendszerekben, Börtönügyi Szemle, 1990., 3. szám

13. A Kongresszusról beszámolót olvashatunk a Magyar Jogász Újság IV. évf. 19. számában, Budapest, 1905. X. 1.

14. Finkey: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései, Budapest, 1904., 1. o.

15. Finkey: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései, Budapest, 1904., 16. o.

16. Hacker Ervin: A börtönügy, Pécs, 1918., 2–3. o.

✹ Finkeyn kívül – őt megelőzve – Balogh Jenő tartott börtönügyi speciál kollégiumokat 1888 és 1900 között, valamint Vámbéry Rusztem.

17. Finkey: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései, Budapest, 1904., 23. o.

18. Finkey: A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt, székfoglaló értekezés, MTA, Budapest, 1930., 13. o.

19. Finkey: Alkossunk törvényt az igazságügyi patronázs egyletekről...; Fiatalkorúak Budapesti Felügyelő Hatóságának kiadványai, Budapest, 1943., 6. köt. 19. o.

20. Finkey: Büntetéstani Problémák, Budapest, 1933., 10. o.

✹ Finkey büntetési elméletét elemzi részletesen Horváth Tibor A büntetési elméletek fejlődésének vázlata című munkájában, Bp., Akadémiai Kiadó, 1981., 219–226. o.

21. Finkey: Büntetés és nevelés, Bp., 1922., MTA, 32. o.

22. Finkey: Büntetéstani Problémák, Bp., 1933., 13. o.

23. Finkey: Büntetés és nevelés, Bp., 1922., MTA, 52. o.

24. Finkey: Büntetés és nevelés, Bp., 1922., MTA, 94. o.

25. Finkey: Büntetés és nevelés, Bp., 1922., MTA, 33. o.

26. Finkey: Büntetéstani Problémák, Bp., 1933., 23. o.

27. Finkey: Büntetéstani Problémák, Bp., 1933., 143. o.

28. Finkey: Büntetéstani Problémák, Bp., 1933., 140. o.

29. Finkey: A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt, székfoglaló értekezés, MTA, Bp., 1930., 11. o.

30. Finkey: Büntetéstani Problémák, Bp., 1933., 163. o.